

שירת העשבים - מקורותיו ותכניו של השיר

מחברי המאמר

ד"ר יואל רפל

נוצר ב-2/1/2015 | עודכן לאחרונה ב-2/1/2015

שירת העשבים של נעמי שמר (מלים ולחן)

דע לך
שכל רועה ורועה
יש לו נגון מיוחד
משלו
דע לך
שכל עשב ועשב
יש לו שירה מיוחדת
משלו
ומשירת העשבים
נעשה נגון
של רועה
כמה יפה
כמה יפה ונאה
קששומעים השירה
שלהם
טוב מאד
להתפלל ביניהם
ובשמחה לעבד
את ה'
ומשירת העשבים
מתמלא הלב
ומשתוקק
וקשה לב
מן השירה מתמלא
ומשתוקק
אל ארץ ישראל
אור גדול
אזי נמשה והולך
מקדושתה של הארץ
עליו
ומשירת העשבים
נעשה נגון
של הלב

עיון בשיר שהפך בשנים האחרונות להמנון חג האילנות

עיונם בשירה של נעמי שמר יהיה בעקבות דברים ששמעתי בהרצאה של חוקרת הזמר העברי הד"ר טלילה אלירם (אוניברסיטת בר-אילן) והוסיפו וכתבו הרב דוב זינגר, גלעד חזנברג ואחרים אשר ביקשו למצוא בכתבי רבי נחמן מברסלב את המקורות למילות השיר, רעיונותיו ותכניו. האמת חייבת

להאמר, מקורו של השיר אכן בטקסטים משל רבי נחמן שאותם בחר וקרא בטלפון השחקן שלמה ניצן לנעמי שמר. זו גם הסיבה להקדשת השיר על ידי המחברת לשלמה ניצן.

חלקו הראשון של השיר מתאר את הרועה המלווה את צאנו בשדה בעת שהוא מקשיב לשירת ומנגינת העשבים:

"ידע, כי כל רועה ורועה יש לו נגון מיוחד לפי העשבים ולפי המקום שהוא רועה שם, כי כל בהמה ובהמה יש לה עשב מיוחד, שהיא צריכה לאכול. גם אינו רועה תמיד במקום אחד. ולפי העשבים והמקום שרועה שם, כן יש לו נגון כי כל עשב ועשב יש לו שירה שאומר... (ליקו"מ תניינא, סג).

רבי נחמן מתאר את מסכת היחסים המתפתחת בין המנגינה העולה מחלילו של הרועה לזו העולה מרחשם של העשבים. הרועה אינו מחבר מנגינות אלא הוא מנגן את המנגינות העולות מהטבע, מהשדה, מבעלי החיים-עצים כבשים, פחת, מהמקום שבו הוא רועה את עדו. הקול והמנגינה הנשמעים הם ניגונם של העשבים המשמשים מקור מזון לבעלי החיים.

מנגינת הרועה יש לה השפעה של ממש על העשבים:

"ועל-ידי שהרועה יודע הנגון, על-ידי-זה הוא נתן כח בהעשבים, ואזי יש לבהמות לאכול. וזה בחינת 'הנצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע', הינו שהנצנים גדלים בארץ על-ידי הזמיר והנגון השירי להם כנ"ל". (שם)

המנגינה המתנגנת מחלילו של הרועה היא זו ששמע מהעשבים. אותה מנגינה מעוררת את העשבים לצמיחה מיוחדת על מנת שימשו מקור מזון לבעלי החיים. ורבי נחמן אינו מותיר את הרועה מחוץ להתרחשות הגדולה, גם עבורו יש למנגינה משמעות:

"גם הנגון הוא טובה להרועה בעצמו, כי מקמת שהרועה הוא תמיד בין בהמות, הנה אפשר שימשיכו ויורידו את הרועה מבחינת רוח האדם לרוח הבהמיות, עד שי'רעה הרועה את עצמו... ועל-ידי הנגון נצול מזה, כי הנגון הוא התבררות הרוח, שמבררין רוח האדם מן רוח הבהמה, בבחינת: 'מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה, ורוח הבהמה היורדת היא למטה'. כי זהו עקר הנגון - ללקט ולברר הרוח טובה, כמבאר במקום אחר". (שם)

עולם הטבע המגולם בשירת העשבים מביא את האדם, את הרועה להכרה 'ומותר האדם מן הבהמה', הוא יכול להבחין בין 'רוח הבהמיות' ל'רוח האדם'. הניגון נותן לאדם את תעצמות הרוח להכרת עצמו ויחודו.

הבית השני בשיר מבוסס אף הוא על קטע קצר מתוך שיחות הר"ן:

"ואמר לו רבנו זכרון לברכה: לך עמי לטייל, והלך עמו חוץ לעיר והלך בין העשבים. ענה רבנו זכרון לברכה ואמר: אם היית זוכה לשמע את קול השירות והתשבחות של העשבים, איך כל עשב ועשב אומר שירה להשם יתברך... כמה יפה ונאה כששומעין השירה שלהם וטוב מאד ביניהם לעבוד את ה' ביראה". (שיחות הר"ן קס"ג).

מעניין לעקוב אחר המעבר מדימויו של עולם הטבע לדימוי המצוי כבר בתורה הקושר את עבודת ה' עם עולמם של השיחים שמקור כינויים במילה שיח שמשמעה המקראי הוא תפילה:

"דע, כשהאדם מתפלל בשדה, אזי כל העשבים כולם באין בתוך התפילה, ומסיעין לו, ונותנין לו כוח בתפלתו. וזה בחינת שנקראת התפילה שיחה, בחינת 'שיח השדה', שכל שיח השדה נותנין כח וסיוע בתפלתו. וזה בחינת 'ויצא יצחק לשוח בשדה' שתפלתו הייתה עם סיוע וכוח השדה, שכל עשבי השדה נתנו כוח וסיוע בתפלתו כנ"ל, שבשביל זה נקראת התפילה שיחה כנ"ל. ועל כן בקללה נאמר 'והאדמה לא תתן את יבולה'; כי כל יבול הארץ צריך לתן כוח וסיוע בתוך התפילה, וכשיש פגם ועיכוב על זה, אזי נאמר 'והאדמה לא תתן את יבולה'; כי אפילו כשאנו מתפלל בשדה, נותנים גם כן יבול הארץ סיוע בתפלתו, דהינו כל מה שסמוך אל האדם כגון אכילתו ושתייתו וכיוצא, רק כשהוא בשדה, שאזי סמוך להם ביותר, אזי כל העשבים וכל יבול האדמה נותנים כח בתפלתו כנ"ל. וזה 'יבול' ראשי תיבת: 'ויצא יצחק לשוח בשדה' שכל יבול השדה התפללו עמו" (ליקוטי מאמרים תניינא, יא)

נשים את ליבם להערתו של ר' נחמן כבדרך אגב, שבעברית קוראים לשיח השדה 'שיח' - מלשון שיחה. לדבר זה יש שורשים כבר בספר בראשית. (ה) וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח... בראשית ב'. יצחק היוצא לשוח בשדה' מתפרש כמי שיצא להתפלל תפילת מנחה.

האם העשבים מסייעים לאדם להתפלל? לדעת ר' נחמן התשובה היא- כן. אצל ר' נחמן המרחב הפתוח של השדה הוא חלק מעולמו של המתפלל, של הדבק בעבודת ה'. השדה חיוני לתפילה, ואם הוא חסר - והאדמה לא תתן את יבולה' - אזי חסרה גם תפילתו של המתפלל.

האם אין כאן הסבר בסיסי לאותה תופעה המוכרת לרבים, שראו את חסידי ברסלב, מתאחדים עם הטבע ופונים אל בורא עולם בקול רם ובצעקות כדי שישתלבו פניותיהם ותפילותיהם עם המתרחש בטבע.

והיכן הוא הרועה? הוא מכיר את הניגון השורה בעולם, ניגון המצוי בין העשבים - ניגונה של הבריאה. עבור הרועה הניגון מחיה את הכל, הוא מבודד ומבדיל את הרוח הטובה - רוח האדם, מן הרוח הרעה - רוח הבהמיות. כשהרועה מתחיל ומתפלל בשדה, אזי הוא ממשיך את אותה חיות, את אותו ביחור הרוח. באמצעות הניגון מברר האדם לעצמו את הרוח הטובה, וממנה הוא מגיע אל הניגון שמנגן העולם לבוראו.

[לדף המאמר באתר <<](#)